

possible only through following all degrees of subordination of Soviet executive power – from local and regional to republican and all-Union.

Keywords: soviet power, religious policy, state church relations, religious societies Volin region, Rivne region.

Якунина Е. И., преподаватель кафедры религиоведения и теологии, Национальный университет “Острожская академия” (Украина, Острог), kateryna.yakunina@oa.edu.ua

Внедрение нового курса религиозной политики советской власти (1944–1953 гг.): законодательная база (на примере Волынской и Ровенской областей)

Анализируется законодательная база внедрения нового курса религиозной политики советской власти в 1944–1953 гг. на примере Волынской и Ровенской области. В процессе исследования использовались сравнительно-исторический метод и методы анализа и синтеза, систематизации и обобщения.

Нормативная база религиозной политики советской власти по большей части выполняла формальную функцию в тоталитарном государстве, вместо того, чтобы быть гарантией защиты прав ее граждан. На первый взгляд, подкрепление религиозной политики 1944–1953 гг. “специализированной” нормативной базой позволило почувствовать верующим потепление со стороны государства в сфере религии, дало возможность бороться за свою веру. Однако, с другой стороны, большое количество подзаконных актов, инструкции, дополнений исполнительных органов советской власти разных уровней, ввели такую путаницу, которая позволяла применять один и тот же закон по-разному, в зависимости от ситуации, и в целом не в интересах верующих. Кроме того, начиная из 1943 г., бюрократизм стал одним из инструментов контроля и давления на духовенство и верующих. Даже выполнив все условия оформления документов, добиться законного права на свою деятельность было возможно, лишь пройдя всю степень подчиненности органов исполнительной власти в Советском Союзе – от местного к республиканскому и всесоюзному.

Ключевые слова: советская власть, религиозная политика, государственно-церковные отношения, религиозные общества, Волынская область, Ровенская область.

* * *

УДК 94(477)“1945/1952”:378

Лук'яненко О. В.

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри культурології та методики викладання культурологічних дисциплін, Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка (Україна, Полтава), lukyanyanenko.ov@gmail.com

“НЕ ПОШКОДУЄМО І САМОГО ЖИТТЯ!”: ПОВОЄННИЙ РОЗПОДІЛ ВИПУСКНИКІВ ПЕДІНСТИТУТІВ УРСР

Стаття покликана з'ясувати специфіку розподілу випускників педагогічних інститутів УРСР у повоєнний період (1945–1952 рр.). Застосування методу контент-аналізу педагогічної періодики дозволило з'ясувати ступінь зацікавленості освітян проблемою працевлаштування молоді. Процес “приживлення” колишніх студентів на місцях стало можливо відтворити із застосуванням методу соціального конструювання. Метод реконструкції повсякдення дозволив відтворити матеріально-побутові умови життя юних учителів за місцем державного розподілу. Оцінка становища молодих учителів, так само як і ставлення їхніх наставників до системи роботи за направленням, була зроблена на основі методу включеного спостереження як складової методів історії повсякдення. У ході дослідження виявлено високий ступінь ідеологізації процесу розподілу освітян у сільські місцевості. Характерним явищем для повоєнної України були факти низької теоретичної та практичної підготовки студентів для роботи у школі.

Ключові слова: педагогічний інститут, розподіл, студенти, повсякдення, підготовка учителів, повоєнна Україна.

Післявоєнна Україна стикнулася із складною проблемою відродження. З руїн доводилося піднімати промисловість, сільське господарство і систему освіти. У попелі війни згоріли не лише приміщення шкіл. Було загублено, винищено інтелектуальну еліту, українських учителів. Багато хто з них повернувся з фронту додому, проте, навіть їхнього числа не вистачало, аби задовольнити потреб держави в учителях. Допомогти у справі загальної просвіти мали перші післявоєнні випуски педагогічних вишів країни.

Доволі логічно, що після війни більшість випускників радо приймали державне направлення у найвіддаленіші куточки Батьківщини, де була потрібна їхня допомога. І, звісно, робили це із завидною для сучасників відданістю. Так, із повоєнний випуску Конотопського учительського інституту із 137 студентів більшість була направлена у школи Тернопільщини та Миколаївщини. Студенти щиро зізнавалися: “Найвище щастя – віддати самого себе, всі свої сили на служіння народові, Батьківщині. В ім'я батьківщини, якщо треба, не пошкодуємо і самого життя!” [1].

Така відданість дійсно була важливою для держави хоча б з огляду на складні матеріальні умови, що чекали молодого учителя на новому робочому місці. Саме тому директори педагогічних інститутів та викладачі вишів завчасно морально готували своїх вихованців до труднощів. А одночасно із цим не переставали апелювати до свідомості місцевих бюрократів через пресу, закликаючи надавати підтримку молоді. Так, після того, як Київський учительський інститут у 1947 р. випустив 150 учителів для 5–7 класів, більшість молодих людей поїхала у Закарпатську область. Київські педагоги тоді просили західноукраїнських партійців тепло зустріти випускників, подумати про квартиру для молоді та паливо на зиму. Не меншої уваги колишні наставники просили приділити турботливому ставленню до їхніх вихованців з боку старших шкільних колег [2].

У масштабах України під державний розподіл потрапляла сила силенна людей – безліч молодих долів опинялися в руках держави. Наприклад, 1947 р. Колегія Міносвіти розглянула питання розподілу 4 тис. 860 випускників педінститутів та учительських інститутів, 7 тис. 144 випускників педучилищ та додаткових (одинадцятих) педагогічних класів [3]. Під час розподілу враховувалися побажання шкіл (особливо ж західних областей УРСР). По факту на червень 1947 р. із 12 тис. 43% усіх випускників (5 тис. 270 осіб) направили до шкіл цих областей. Молодих людей не питали про бажання вибору міста чи села: офіційні звіти констатували, що молоді люди їдуть в село із великим задоволенням, із задоволенням. По-іншому не могло у бути, якщо врахувати, що по війні село було домінантою розподілу. У 1947 р. у сільські школи направили 84% випускників (10 тис. 127 молодих учителів). У відповідь на турботливий заклик викладачів педінститутів сільські громади щиро готувалися зустріти юних освітян. Так, у багатьох селах у Тернопільській області широко готувалися до приїзду молодих викладачів, зустрічали випускників із представниками облвню, ради депутатів трудящих готували квартиру, город та речі вжитку для молоді. На місці колишніх студентів зустрічали представники районів і відвозили на транспорті на місце призначення. Наприклад, у Плисківському районі на Вінниччині молодим учителям не тільки дали квартиру та город, але й навіть засіяли цей город ще з весни для тих, хто мав приїхати працювати у школу восени 1947 р. [4].

Та інколи такі подарунки лише снилися випускникам педінститутів. Часто в листуванні зі своїми викладачами з педінститутів молоді люди скаржилися, що їх давали такі квартири, в яких не можна було ні відпочити, ні готуватися до уроків. А в окремих районах на Полтавщині молодому педагогу не давали додому навіть підручників та літератури зі шкільної бібліотеки.

Були й інші приклади. Так, випускниці Харківського педінституту Ашаковій в райвно свого часу обіцяли і квартиру, і паливо. А по факту вона залишилася без нічого, ще й була змушена ходити за 6 км до Гризунецької школи Хотинського району Чернігівської області, не маючи навіть повного навантаження. Схожа ситуація була з її колегою, випускницею Полтавського педінституту Цибулько. Дівчина отримала направлення у сільську школу Ніжинського району на Чернігівщині. Але в школі був лише один 5 клас і навантаження лише у 3 години на шестиденку.

Відсутність значного навантаження інколи була великим лихом. Часом студенти, що були направлені на роботу за розподілом, залишалися без роботи в країні, де “робота була всім”. Так, випускниця Ліхута з Ніжинського педінституту прибула... на уже зайняту посаду у школі с. Жовтнєве на Миколаївщині. У 1947 р. випускники Одеського університету Ремішевська та Дорошенко згідно з отриманим направленням радо поїхали мали працювати до Станіславського педучилища. Але їм по приїзду не давали години, допоки не втрутилося Міносвіти. Проблема часто полягала у неузгодженості дій Міносвіти, педінститутів, райвно та шкіл. Наприклад, під час розподілу в Артемівському учительському інституті не було жодного представника Ворошиловградського, Сталінського чи Кам'янець-Подільського облвно, куди направляли молодих освітян [5].

Інколи на молодих педагогів дивилися як на тимчасове явище у школах, що теж не створювало сприятливої атмосфери для юних освітян. Так, випускниця Запорізького педінституту О. Похиленко прийшла працювати у школу с. Грицівка Кам'янець-Подільської області. Директор закладу агресивно зустрів дівчину, сказав, що з неї не буде вчительки. А окрім моральних образ не дав городу, мотивуючи все дуже просто: “Я даю город лише старим учителям. Не чекайте ніякої допомоги, бо ви тягнете гроші зі школи” [6].

Та доволі часто випускники педінститутів самі накликали на себе проблеми за місцем роботи. Молоді учителі були часто абсолютно не готові до роботи з дітьми. Наприклад, на відкритому уроці фізики в останній чверті 10 класу Городоцької школи на Львівщині вчителька Н. Шевченко, як шойно закінчила Полтавський педінститут виявила абсолютно нездатною до викладання. Її учні бачили динамометр лише у книзі, бо Шевченко жодного разу не показувала їх наочно. Молода вчителька тримала в одній шафі прилади та хімічні реактиви, які просто на просто псували фізичні прилади. За час роботи молода освітянка не провела жодної екскурсії на радіовузол, млин та дизельну станцію, не виготовила з учнями жодного саморобного приладу. Коли ж її зробили ці закиди, дівчина мотивувала свою бездіяльність тим, що у Полтаві її не навчили лабораторній практиці, не навчили користуватися приладами, виготовляти радіоприймач, фотографувати та проводити практичні вправи [7].

Схожа ситуація була не лише з фізиками, а й гуманітаріями. Так, окремі випускники-філологи Вінницького педінституту на робочому місці не просто не згадували, але й навіть не читали творів окремих класиків літератури [8]. Неготовність молоді до роботи констатували старші колеги. Наприклад, учитель Коломацької школи І. Черепньов упродовж декількох років працював із ви-

пускниками Харківського педагогічного та учительського інститутів. Враження від молоді у нього були далеко не найкращі. Випускники філфаку не знали методики літературного читання. Випускники ж 1947–1949 рр. мали слабку теоретичну підготовку з російської мови та літератури. Одну з випускниць навіть зняли з роботи посеред навчального року, бо вона не забезпечувала гідного навчання учнів. Інколи під тиском власного незнання молоді освітяни самі йшли з роботи. Наприклад, випускниця ХДПІ 1959 р. Р. відмовилася від роботи у 8–9 класах, мотивуючи це тим, що вона – молода вчителька і повинна лише ознайомлюватися з роботою. Коли ж її перевели зі старшої школи у 5–7 класи, то наочно виявили низьке знання методики і теорії української мови. Дівчина не вмěla навіть граматично розбирати речення.

До гуманітарних провалів молодих освітян додавалося й те, що часто молодого учителя одразу призначали класним керівником та через те, що у педвишах мало уваги відводилося підготовці класного керівника, молоді люди не знали, з чого почати. Їм відверто бракувало обов'язкових курсів естетичного виховання, факультативів зі співати, гри на музичних інструментах, танців та організації дозвілля [9].

У чому ж крилася таємниця такого масового краху молоді на місцях за розподілом? Ще Республіканська нарада працівників педагогічних вузів УРСР 22–24 березня 1946 р. констатувала причини цих проблем. Одна з них полягала у тому, що у вишах існувала проблема з кваліфікованими науково-педагогічними кадрами. Друга причина – виконання навчальних планів, які не виконували навіть кращі за різними показниками педагогічні виші Києва, Ворошиловграда та Ніжина. Третя причина низької підготовки студентів до практичної роботи у школі – це те, що всупереч постановам уряду молоді часто відірвали від навчання для різного роду робіт. Четверту причину визначив І. Пенський з Ніжина: відсутність програм з історії української літератури, конституції, міжнародних зносин для педінститутів, тому ці предмети вивчалися по-різному у різних вишах. П'ята причина слабкості педагогічного хисту випускників була схарактеризована С. Літвіновим з Київського педінституту. Науковець відзначив, що вишам УРСР не треба підміняти практичні заняття лекціями. Студенти педвиші повинні більше говорити, робити доповіді. Молодий учитель не володів технікою ведення уроку та поверхово знав свій предмет. Педінститутам задля ліквідації цієї прогалини варто було педагогізувати навчання. На думку професора київського Резніка, допомогти у підготовці студентів до освітянського майбуття мали базові школи при педінститутах. Шоста причина частих провалів молоді у школі те, що програма викладання точних наук відставала від рівня тогочасної науки та промисловості. Викладачі на лекціях давали матеріалу не більше, ніж у середній школі. Кидалося в очі низьке співвідношення теоретичних та практичних курсів. Так, для фізики воно дорівнювало 2:1 (290 лекцій до 143 практичних годин) [10; 11].

До початку “відлиги” реформи у галузі освіти дещо послабили від'ємний вплив цих факторів на професійну долю випускників педінститутів. Проте, для цього студентам і викладачам довелося пройти горнило численних змін навчальних планів, самотужки зміцнити мате-

ріально-технічну базу вишів та поламати усталені стереотипи, породжені добою сталінізму.

Список використаних джерел

1. Юренко Я. Молоді педагоги // Радянська освіта. – 1 серпня 1947. – № 31. – С. 1.
2. Білий О., Скороход Ю., Калмановський Б. Нове поповнення педагогів // Радянська освіта. – 20 червня 1947. – № 25. – С. 2.
3. В Колегії Міністерства освіти УРСР // Радянська освіта. – 7 березня 1947. – № 10. – С. 4.
4. Гідно зустріти молодих учителів // Радянська освіта. – 20 червня 1947. – № 25. – С. 1.
5. Зайцев Я. Молодим педагогам – гідну зустріч // Радянська освіта. – 23 квітня 1948. – № 17. – С. 4.
6. Похиленко О. Чи так треба ставитись до молодих учителів? // Радянська освіта. – 28 травня 1948. – № 22. – С. 4.
7. Коба М. Поліпшити підготовку вчителів у Полтавському педінституті // Радянська освіта. – 9 липня 1948. – № 29. – С. 4.
8. Прийом у педвузи – важлива державна справа // Радянська освіта. – 1 серпня 1947. – № 31. – С. 1.
9. Черепньов І. Поліпшити практичну підготовку студентів у педвузах // Радянська освіта. – 15 липня 1950. – № 28. – С. 4.
10. Республіканська нарада працівників вищої школи // Радянська освіта. – 28 березня 1946. – № 17. – С. 1.
11. Руткевич М. Про викладання фізики в учительських інститутах // Радянська освіта. – 8 лютого 1946. – № 3. – С. 3.

References

1. Yurenko Y. Molodi pedahohy // Radyans'ka osvita (Soviet education). – August 1, 1947. – № 31. – S. 1.
2. Bilyy O., Skorokhod Y., Kalmanovs'kyu B. Nove popovnennya pedahohiv // Radyans'ka osvita. – June 20, 1947. – № 25. – S. 2.
3. V Kolehii Ministerstva osvity URSR // Radyans'ka osvita. – March 7, 1947. – № 10. – S. 4.
4. Hidno zustrity molodykh uchyteliv // Radyans'ka osvita. – June 20, 1947. – № 25. – S. 1.
5. Zaytsev Y. Molodym pedahoham – hidnu zustrich // Radyans'ka osvita. – April 23, 1948. – № 17. – S. 4.
6. Pokhylenko O. Chy tak treba stavytys' do molodykh uchyteliv? // Radyans'ka osvita. – May 28, 1948. – № 22. – S. 4.
7. Koba M. Polipshyty pidhotovku vchyteliv u Poltavs'komu pedinstytuti // Radyans'ka osvita. – July 9, 1948. – № 29. – S. 4.
8. Pryyom u pedvuzy – vazhlyva derzhavna sprava // Radyans'ka osvita. – August 1, 1947. – № 31. – S. 1.
9. Cherepn'ov I. Polipshyty praktychnu pidhotovku studentiv u pedvuzakh // Radyans'ka osvita. – July 15, 1950. – № 28. – S. 4.
10. Respublikans'ka narada pratsivnykiv vyshchoi shkoly // Radyans'ka osvita. – March 28, 1946. – № 17. – S. 1.
11. Rutkevych M. Pro vykladannya fizyky v uchytel's'kykh instytutakh // Radyans'ka osvita. – February 8, 1946. – № 3. – S. 3.

Lukyanenko O. V., Ph.D. in History, Senior lecturer of cultural studies and methods of teaching of cultural subjects sub-department in V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University (Ukraine, Poltava), lukyaneneko.ov@gmail.com

“We won't regret the life itself”: Postwar distribution of pedagogical institute graduates in the Ukrainian Soviet Socialist Republic

The article aims to clarify the specific distribution of graduates of pedagogical institutes of the Ukrainian Soviet Socialist Republic in the post-war period (1945–1952 yrs.). The application of the content analysis method of educational periodicals allowed ascertaining the degree of educators' interest in youth employment. The process of “engraftment” of former students on the new places was made using the method of social construction. The method of the reconstruction of everyday life allowed reproducing material living conditions of young teachers at the place of public distribution. Assessment of the situation of young teachers, as well as the attitude of their mentors to work on the assignment was made on the basis of participant observation as a part of everyday life history methods. The study revealed a high degree of indoctrination process of distribution of teachers in rural areas. Typical for the post-war Ukraine were facts of low theoretical and practical training for students' working in schools.

Keywords: Pedagogical Institute, distribution, students, everyday life, training of teachers, post-war Ukraine.

Лукьяненко А. В., кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры культурологии и методики преподавания культурологических дисциплин, Полтавский национальный педагогический университет им. В. Г. Короленко (Украина, Полтава), lukyaneneko.ov@gmail.com

“Не пожалеем и самой жизни”: послевоенное распределение выпускников пединституты УССР

Статья призвана выяснить специфику распределения выпускников педагогических институтов УССР в послевоенный период (1945–1952 гг.) Применение метода контент-анализа педагогической периодики позволило выяснить степень заинтересованности педагогов проблемой трудоустройства молодежи. Процесс приживления бывших студентов на местах стало возможно воспроизвести благодаря применению метода социального конструирования. Метод реконструкции повседневности позволил воспроизвести материально-бытовые условия жизни юных учителей по месту государственного распределения. Оценка положения молодых учителей, так же как и отношение их наставников к системе работы по направлению, позволило воспроизвести материально-бытовые условия жизни юных учителей по месту государственного распределения. В ходе исследования выявлено высокую степень заидеологизированности процесса распределения педагогов в сельские регионы. Характерным явлением для послевоенной Украины были факты низкой теоретической и практической подготовки студентов для работы в школе.

Ключевые слова: педагогический институт, распределение, студенты, повседневности, подготовка учителей, послевоенная Украина.

* * *

УДК 94(477):342.4

Гузь Н. Г.

аспірантка історичного факультету, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
NataGuz@i.ua

ПОЛІТИЧНА ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ НАПЕРЕДНІ ВСТУПУ ДО РАДИ ЄВРОПИ (1992–1996 РР.)

Мета роботи полягає в дослідженні політичних та соціально-економічних умов, у яких перебувала Україна напередодні вступу до Ради Європи. Аналізується проблема ролі європейського чинника у становленні української державності в 1992–1996 роках. Методами дослідження є принципи об'єктивності та історизму, методи аналізу і синтезу, а також історико-порівняльний та історико-системний методи. Було з'ясовано, що у досліджуваній період Україна перебувала в складній соціально-економічній та політичній ситуації. Проте держава рухалася шляхом демократизації та приєднання до світового співтовариства. Важливу роль в цьому відіграли бажання політичного керівництва повернути країну до світової спільноти, і допомога Рада Європи.

Ключові слова: Україна, передумови, Рада Європи, Венеціанська комісія.

Одним із основних факторів, які впливають на розвиток будь-якої держави є міжнародне співробітництво. Не є винятком і Україна, одним з важливих напрямків діяльності якої є співробітництво з міжнародними організаціями. Особливу увагу Україна приділяє Раді Європи, вступ до якої засвідчив про шлях демократизації суспільства та послідовність у проведенні реформ, спрямованих на захист прав людини. Саме тому актуальним є вивчення особливостей суспільно-економічного та політичного розвитку України напередодні її вступу до Ради Європи, а також співпраці нашої держави з цією європейською організацією.

Попри наявність низки змістовних фахових розробок, присвячених дослідженню державотворчого та конституційного процесу, в Україні й досі нема наукових праць, що стосувались би вивченню впливу європейського чинника на новітнє державотворення та конституційний процес у тому числі. Пізнавальний аспект дослідження зростає у зв'язку з необхідністю розширення уявлення стосовно ролі Ради Європи та її дорадчого органу – Венеціанської комісії – в створенні Основного Закону. Для кращого розуміння даної тематики в роботі використовуються офіційні висновки Венеціан-